

Medalion istoric

GRIGORE G. TOCILESCU (1850—1909)

IOANA CRISTACHE—PANAIT
PANIT I. PANAIT

La 18 septembrie 1909 s-a stins din viață la București, în urma neiertătoarei boli de inimă, Grigore G. Tocilescu, una din proeminentele personalități ale vieții științifice și universitare românești. Component al strălucitei pleiade de istorici, alcătuită din Bogdan Petriceicu Hașdeu, A. D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Nicolae Iorga ș.a., Gr. G. Tocilescu se profilează ca un deschizător de drumuri în domenii de importanță fundamentală pentru cunoașterea istoriei poporului român. Studiile sale făcute în țară și peste hotare, dublate de o pasiune excepțională și de o meticulozitate exemplară, i-au permis să desfășoare o rodnică și plurivalentă activitate. Contemporanii și cei care s-au aplecat cu erudiție asupra operei și a multiplelor preocupări științifice și culturale ale lui Gr. G. Tocilescu recunosc în unanimitate meritele sale deosebite dovedite atît prin lucrările tipărite cît și prin ampla cercetare în teren, prin strîngerea valorosului patrimoniu al Muzeului Național de Arheologie.

Rezumînd datele biografice care au constituit subiectul unor valoroase studii, datorate cu precădere prof. univ. dr. doc. Radu Vulpe¹ reținem că Grigore G. Tocilescu a văzut lumina zilei în localitatea Fefeleei, din apropierea orașului Mizil, la 26 octombrie 1850. Primele inițieri în tainele slovei scrise le-a primit într-un pensionat din Ploiești, apoi la Colegiul Sf. Sava din București. Din 1868 este student al Facultății de drept și al aceleia de filozofie din Capitală. Situația materială dificilă a părinților l-a determinat să ocupe, concomitent cu efectuarea studiilor universitare, un post de funcționar al Ministerului de Finanțe și mai apoi un altul la Ministerul Lucrărilor Publice. Aceste modeste servicii au avut asupra viitorului savant o influență remarcabilă. De la Ministerul de Finanțe a deprins obligativitatea justificării cît mai clare a marilor sau modestelor sume pe care instituțiile de stat i le puneau la dispoziție pentru exercitarea îndatoririlor ce-i reveneau. Astăzi în Arhivele de stat din București se păstrează sute de dosare scrise de fostul director al Muzeului Național de Antichități pentru a explica modul cum au fost cheltuiți banii ce-i fuseseră încredințați. La cel de al doilea minister a găsit o valoroasă arhivă, alcătuită din documente medievale pe care le-a studiat cu pasiune. Influența copleșitoare a magistrului său, B. P. Hașdeu,

¹ Radu Vulpe, *Un pionnier des sciences archéologiques en Roumanie : Grigore Tocilescu (1850—1909)*, în „Dacia”, N.S. III, 1959, p. 607—612, Idem, *Grigore G. Tocilescu cercetător al antichității și director al Muzeului Național de Antichități*, în „Revista Muzeelor”, an II, 1965, 1 p. 29—38, Idem, *Grigore G. Tocilescu, arheolog și istoric*, în „Revista de Istorie”, tom. 28, 1975, 10, p. 1547—1562.

brodată pe o predispoziție hotărâtă pentru evul de mijloc românesc au făcut ca prima etapă din cariera științifică a lui Gr. G. Tocilescu să înregistreze lucrări consacrate epocii lui Mihai Viteazul² sau evocării personalității marelui istoric revoluționar Nicolae Bălcescu.³ Este de remarcat faptul că aceste preocupări de istorie medievală au rămas în atenția omului de știință nu numai în legătură cu salvarea unor inscripții ci și cu elaborarea de studii legate de probleme extrem de dificile, unele din ele păstrându-se și astăzi în câmpul discuției istoriografiei românești. Epigrafist prin excelență, el apreciază cu aceeași pasiune izvoarele antice ca și pe cele dăltuite de meșterii sec. XVI—XVIII. Se preocupă de aducerea la Muzeul Național de Antichități a lespezilor bisericii Sf. Gheorghe din București, depuse în incinta de la Râzvan,⁴ de salvarea unor inscripții medievale între care se afla și pisania care dovedea ridicarea lăcașului din com. Sgîrciți, jud. Rîmnicu-Sărat în 1709⁵, și despre care Tocilescu motiva, pe bună dreptate, că este singura dovadă despre existența fostului monument brîncovenesc⁶. În plină consacrare de specialist în domeniul antichităților romane Grigore G. Tocilescu elaborează studiul intitulat „Cetatea București sau Cetatea Dîmboviței”, aducînd argumente notabile în privința existenței, în zona Capitalei de azi, a unei fortificații în secolul al XIV-lea.⁷ De fapt marele savant rămîne primul arheolog care precizează, cu competență științifică, existența la București a mărturiilor străvechi de locuire umană. Descoperirile din Dealul Spirii, urmate de cele de la Arcuda, expertizate de arheologul Tocilescu au reprezentat cele dintîi dovezi ale monumentelor neolitice în centrul Cîmpiei Române.⁸ Expunîndu-și concepția profund științifică privitoare la înțelegerea legilor dezvoltării istoriei care nu se oprește la epocile apuse ci își găsește corolarul în prezent și în viitor, marele om de știință susținea că „pentru a ști rostul Bucureștilor de mîine trebuie să regăsim legătura logică și necesară a Bucureștilor de azi cu cel de ieri, altfel vom clădi pe nisip după ce vom fi judecat în aer”.⁹ A rămas întreaga viață un pasionat susținător al drepturilor și destinului celui mai mare oraș românesc, de care îl lega atît originea părinților și instrucția școlară cît și consacrarea în domeniul științelor juridice, filozofiei și istoriei. În 1874 își ia licența în drept cu tema „Despre legat în dreptul roman și în dreptul român”, lucrare considerată de specia-

² Gr. G. Tocilescu, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul*; studiu istoric; 1560—1604, București, ed. I, 1872, ed. II, 1877, Idem, *Banul Mihalcea*, în „Columna lui Traian”, 1872, Idem, *Familia lui Mihai Vodă Viteazul*, București 1874, ed. II 1880, Idem *Petru Cercel*, București, 1874.

³ Grigore G. Tocilescu, *Nicolae Bălcescu, Viața, timpul și operele sale*, (1819—1852), București, 1876.

⁴ Arhivele Statului București, Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, Dosar 13/1891, f. 172.

⁵ Idem, Dosar 194/1892, f. 40—41.

⁶ Idem, f. 72.

⁷ Gr. G. Tocilescu, *Cetatea București sau Cetatea Dîmboviței*, București, 1898, extras din Revista „Tinerimea Română”, S.N. vol. I.

⁸ Ibidem, p. 5, G. I. Ionnnesco-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 4.

⁹ Gr. G. Tocilescu, *Cetatea București*, p. 3, Panait I. Panat, *Începuturile orașului reflectate în primele lucrări de istoriografie bucureșteană*, în „Materiale de Istorie și Muzeografie”, București, 1966, IV, p. 349.

liști drept „o primă brazdă trasă pe un teren nedestelenit”.¹⁰ Un an mai târziu Praga îl găzduiește pentru a se perfecționa în istoria limbilor slave. Sosit la Viena apoi urmează cursurile unor erudiți profesori printre care savanții F. Miklosich, A. Leskien, istoricul C. Hoefler, epigrafistul O. Hirschfeld ș.a. În timpul acestei febrile pregătiri Gr. G. Tocilescu redactează teza de doctorat despre Dacia străveche, lucrare pentru care i se conferă titlul de doctor în filozofie. Aceeași operă va fi premiată de Societatea Academică Română cu premiul instituit în 1871 de Alexandru Odobescu pentru lucrări referitoare la popoarele ce au locuit nordul Dunării înaintea stabilirii armatelor împăratului Traian. Gr. G. Tocilescu a fost primul beneficiar al acestei înalte distincții academice, fapt care i-a întărit convingerea asupra oportunității studiului societății geto-dace. Va stăruia asupra acestui text care va vedea lumina tiparului în 1880 sub titlul „Dacia înainte de Romani”. Este de fapt una din operele capitale ale omului de știință Tocilescu, aflat la vârsta de 27 de ani. Voluminoasa carte a stîrnit dispute pro și contra, în rîndul celor care își manifestau dezaprobarea fiind însuși B. P. Hașdeu.¹¹ În schimb Nicolae Iorga o apreciază ca „cea mai voluminoasă operă de eruditie alcătuită vreodată de un român”.¹² În lucrarea ce se așterne pe aproape 600 de pagini se tratează geografia și etnografia Daciei pe baza izvoarelor greco-romane, datorate scriitorilor antici, completate cu dovezi arheologice atîtea cîte se cunoșteau la acea dată. Este strîns între copertile cărții aproape tot ce se știa atunci despre geto-daci, despre creația lor materială și spirituală. Vîrsta autorului pe de o parte, stadiul cunoștințelor pe de altă parte au făcut ca „Dacia înainte de Romani” să prezinte și lacune pe care adversarii nu le-au trecut cu vederea. Din toată această confruntare a rezultat necesitatea intensificării cercetărilor arheologice bazate pe criterii științifice. Așa se face că epigrafistul Tocilescu resimte chemarea terenului, acolo unde putea găsi mărturiile cele mai convingătoare ale civilizației geto-dace și romane. Două evenimente vor facilita această nouă orientare; numirea sa, în 1881, ca titular al postului de profesor la catedra nou înființată de istorie antică, antichități greco-romane și epigrafice și ca director al Muzeului Național de Antichități.¹³ Era perioada cînd monumentele Dobrogei stîrneau un crescînd interes din partea oamenilor de știință. Cu un an înainte, adică în 1880, Analele Academiei Române anunțau constituirea unei Comisii alcătuită din Mihail Kogălniceanu, B. P. Hașdeu și Gr. Ștefănescu, care urma să cerceteze, la fața locului, bogățiile antice ale pămîntului dintre Dunăre și Mare de curînd readus în fruntariile țării.¹⁴ Cum era și firesc Muzeului Național de Antichități din Capitală prin directorul său, îi reveneau îndatoriri esențiale. Dintr-un memoriu trimis de Gr. G. Tocilescu în iunie 1890 Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, rezultă că pri-

¹⁰ Radu Vulpe, op. cit., „Revista de Istorie”, tom. 28, 1975, 10, p. 1549.

¹¹ B. P. Hașdeu, *Dacia de Gr. G. Tocilescu*: notiță critică, în „Binele Public”, 1881, nr. 84, 85, 86, 87, 90, 91, 94.

¹² Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, I, Vălenii de Munte, 1911, p. 17.

¹³ Radu Vulpe, op. cit., în „Revista Muzeelor”, an II, 1965, 1 p.

¹⁴ Gh. Dumitrașcu, *Din începuturile muzeografiei în Dobrogea* (I), în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, an XIV, 1977, 9, p. 62.

mele sale săpături în Dobrogea au fost începute în 1882 la Adamclisi.¹⁵ De acum și pînă în ultimul an al ființei sale istoricul Tocilescu va fi prezent în Dobrogea cercetînd singur, însoțit de arhitecți sau de alți specialiști români și străini, monumentele antice, prezentînd acest valoros tezaur studenților cu care organiza repetate excursii documentare. Pasiunea sa este într-un ritm crescînd, dăcîndu-l uneori la rezolvări astăzi greu de înțeles. Ideea care l-a obsedat în întreaga și strălucita, dar agitata carieră, a fost salvarea monumentelor, oprirea actului brutal de anulare înconștientă a ceea ce veacurile străbune au durat în piatră, lut și metal. Descoperirile de la Tropaeum Traiani nu numai că l-au consacrat ca arheolog pînă departe de hotarele țării, dar l-au subjugat în convingerea că bunurile acestea sînt atît de prețioase încît ele trebuie aduse de pretutindeni și protejate în Capitala patriei. Timp de aproape trei decenii, neprecupețind nici-un efort, depunînd o titanică insistență, găsind cele mai neașteptate soluții, călcînd uneori peste unele raporturi academice chiar cu colaboratorii cei mai apropiați, Gr. G. Tocilescu blamează indiferența oficialităților, veghează asupra modului de aplicare a legii speciale „pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice”, supusă de el și sancționată de Parlament în 1892, cumpără sau descoperă pe șantiere obiecte de o excepțională valoare cu care îmbogățește patrimoniul instituției pe care o conduce. Astăzi, cercetînd arhiva rămasă de la el, pare incredibilă această pasiune și energie în care se contopesc preocupările omului de știință cu îndatoririle profesorului, cu obligațiile demnitarului de stat, ale omului de cultură ce reprezintă spiritualitatea românească la cele mai înalte forumuri ale contemporaneității sale. Gr. G. Tocilescu poate fi studiat din multiple unghiuri de vedere deși el le-a îmbrățișat pe toate acestea concomitent. A fost arheolog din 1882 pînă la sfîrșitul vieții, profesor universitar în întreg răstimpul acesta, director al celui mai mare muzeu, în care calitate s-a străduit să fie nu un proteguitor ci un păzitor al monumentelor țării, a fost colecționar de obiecte antice pentru patrimoniul statului, om politic și demnitar. Este drept că unele trăsături ale personalității sale erau o continuare ale omului de știință din perioadele anterioare, exemple imediate fiind Mihail Kogălniceanu, B. P. Hașdeu ș.a. Dar la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului următor societatea românească făcuse pași hotărîți înainte. Oricare din multiplele preocupări ale lui Gr. G. Tocilescu puteau să-i canalizeze întreaga clocotitoare pasiune, asigurîndu-i un loc de frunte în panteonul culturii și științei naționale. Cu el însă se petrece altceva. În tumultul existenței cotidiene Tocilescu contopea tot ce putea interesa pe istoricul, arheologul, epigrafistul, directorul de muzeu, cadrul universitar, savantul epocii sale. Ceea ce semnalăm cu acest prilej este faptul că Gr. G. Tocilescu nu trebuie apreciat numai prin opera sa tipărită, și aceasta remarcabilă, ci și prin ceea ce a așternut în miile de memorii, rapoarte, informări, rezoluții rămase în manuscris. Cele mai multe materiale de acest gen sînt adevărate studii, cu transcrierea inscripțiilor și desenul lor, precizarea condițiilor de descoperire, semnificația documentului sau a obiectului istoric.

¹⁵ Arh. Stat. Buc., Minist. Instr. Publ. și Cult., 641/1890, f. 48, v. 49, v.

Ele sînt folosite și astăzi în elaborarea unor lucrări de puternică importanță științifică. Completată cu această sursă de informare, opera marelui savant reflectă pe deplin capacitatea sa excepțională.

La începutul carierei de arheolog îl surprindem pe cîmpul plin de vestigii din jurul monumentului prin care împăratul Traian ținuse să anunțe veacurilor biruința sa asupra dacilor și a aliaților acestora. În necrologul rostit de Ion Kalinderu pentru cinstirea celui ce închisese ochii la vîrsta de 59 de ani, se subliniază că Tocilescu „a dezgropat din pulberea veacurilor, a studiat și reconstituit monumentul triumfal de la Adamclisi, care evocă atît de strălucit puterea și gloria strămoșilor romani”.¹⁶ Săpăturile din această întinsă stațiune s-au efectuat atît în jurul monumentului triumfal, cît și la monumentul funerar din apropiere și în incinta cetății.¹⁷ Lucrările s-au desfășurat sub directa îndrumare a lui Tocilescu, ajutat de G. Nieman, profesor de arhitectură la Institutul de Belle Arte din Viena, de arheologul O. Benndorf, de arhitectul S. Cegăneanu ș.a. Descoperirile au fost senzaționale, fapt pentru care Academia Română i-a conferit savantului Gr. G. Tocilescu, în 1890, titlu de membru activ al acestui înalt forum științific. Rezultatele obținute de arheologia românească, reprezentată de directorul Muzeului Național de Antichități, au fost comunicate la congresele ce au avut loc la Orleans, Abeville, Londra, Viena, Dresda, Köln ș.a. Savantul român a fost cinstit cu calitatea de cetățean de onoare al orașului Orléans, „orașul Fecioarei Jeanne d'Arc”, iar institute de specialitate din Paris, Atena, Roma, Moscova, Bruxelles etc. l-au cooptat ca membru¹⁸. O monumentală lucrare intitulată „Monumentul de la Adamklissi: Tropaeum Traiani” vede lumina tiparului în 1895 la Viena în ediție românească și ediție în limba germană. Alături de cei doi colaboratori Otto Benndorf și George Niemann, Gr. G. Tocilescu redactează partea cea mai importantă a operei, în care se descrie mersul lucrărilor, studiul inscripției monumentale, concluziile. Este cartea de vîrf, de maturitate științifică a marelui om de știință. Depășind stadiul simplei consemnări și valorificări științifice a descoperirilor sale, arheologul încearcă reconstituirea monumentului ridicat de împăratul biruitor în Dobrogea și în Carpați. Este prima ipoteză de refacere a edificiului, constituind punct de referință pentru soluțiile propuse de specialiștii români și străini timp de aproape șapte decenii. Una din carențele majore ale părerii lui Tocilescu rezidă în dislocarea vestigiilor și ducerea lor în Capitală pentru reclădirea monumentului. Pentru aceasta a desfășurat o activitate titanică. În primul rînd a trebuit să strîngă piesele litice acoperite de moloz sau luate de locuitorii satelor învecinate. A urmat obținerea asentimentului organelor de stat și al celorlalți oameni de știință. În fine s-a pus problema transportului. De toate acestea s-a ocupat cu o pasiune epuizantă. La 2 septembrie 1888 raporta forului său ministerial că metopele au fost încărcate

¹⁶ Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, 1909, II, p. 141—142.

¹⁷ Detalii asupra acestei probleme la Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 143—158.

¹⁸ Radu Vulpe, *op. cit.*, „Revista de Istorie”, tom. 28, 1975, 10, p. 1558.

la Rasova pe o corabie și că este necesară o șalupă pentru a ajunge la Smîrda, de unde cele 100 000 kg de piatră urmau să fie încărcate în vagoane pentru a fi transportate la Gara Filaret.¹⁹ Datorită neînțelegerii cu șeful stației bucureștene, care refuza descărcarea vagoanelor cerînd achitarea taxelor cuvenite, aflăm că pînă la 20 septembrie acel an se efectuaseră două transporturi.²⁰ În 1890 Gr. G. Tocilescu raporta că „mai bine de 60 basoreliefuli sînt deja transportate la București”.²¹ Pentru începerea lucrării el a luat contact la Berlin și Viena cu cei mai mari specialiști ai vremii, Mommsen, Konze, Hirschfeld, Benndorf, Bormann ș.a. Totul va rămîne însă în zadar, lucrarea oprindu-se la stadiul aducerii vestigiilor dobrogene pe malul Dimboviței. Astăzi apare nefiresc mobilul ce l-a făcut pe savant să urmeze o atare soluție. Analizînd o altă direcție a preocupărilor sale, aceea a protejării monumentelor dobrogene, înțelegem ceva din zbuciumul său. Era speriat de furia cu care unii locuitori ai satelor dobrogene se năpustiseră asupra multora din cetăți transformîndu-le în cariere de piatră. Și nu numai țărani ci și unele instituții de stat. Cînd se punea problema construirii șoselei Constanța—Siliștea, care trecea pe lângă Adamclisi, s-au găsit voci locale care cereau folosirea pietrei de la celebrul monument romano-bizantin. Tocilescu respinge cu indignare întrebunțarea pietrei din cetate, indiferent dacă ea păstrează sau nu însemne sau texte dăltuite.²² În ziua de 22 aprilie 1897 el riposta ministerului de resort că „în comuna Ienisala locuitorii au distrus aproape cu desăvîrșire turnurile, porțile și clădirile din interior ale castrului roman (sic) din vatra satului”. Acest material fusese întrebunțat la construcții, la garduri și la zidirea bisericii sătești. G. Tocilescu cere luarea de măsuri pentru oprirea „barbariei”.²³ În aceeași zi, un alt raport datorat directorului Muzeului Național de Antichități aducea la cunoștința ministerului că a constatat la Slava Rusă că „ruinele cetății romane din vatra satului au fost și continuă a fi dărîmate de locuitori care întrebunțează cetatea drept carieră. Din cele 32 enorme turnuri ale sale, n-au mai rămas nici măcar temelile, porțile nici nu se mai cunosc pe unde au fost; zeci de stînjeni de piatră scoși așteaptă să fie ridicate și întrebunțate la clădiri”, cerînd și de această dată „grabnice măsuri pentru oprirea distrugerii celei mai mari cetăți din întreaga Dobroge”.²⁴ Trei zile mai tîrziu, la 25 aprilie 1897 același minister era înștiințat că la Niculițel „castrul roman cunoscut sub numele de Bisericuța, locuitorii l-au prefăcut în carieră de piatră, turnurile și porțile sînt nimicite, mii de pietre scoase din ruine s-au vîndut în toată plasa județului și multe alte grămezi așteaptă cumpărători”.²⁵ La 6 mai 1897 este înregistrat un nou memoriu datorat lui Tocilescu din care rezultă că „ruinele cetății Istropolis, aflătoare în balta comunei

¹⁹ Arh. St. Buc., Minist. Instr. Publ. și Cult., 4351/1888, f. 69.

²⁰ Idem, f. 72.

²¹ Idem, 641/1890, f. 48, v.

²² Idem, 16/1890, f. 66, 67.

²³ Idem, 199/1897, f. 5 și 5 v.

²⁴ Idem, f. 3.

²⁵ Idem, f. 7.

Caranasuf, plasa Babadag sînt zilnic stricate de către locuitori, mai ales în partea de vest la un turn, iar la poarta intrării se văd săpături recente ce au pus la iveală un zid gros. Este pericol ca peste pu in timp să se fure  i pietrele cioplite de la acest zid²⁶. Acelea i constatări le face  i în comuna G rlici, plasa Hir ova unde antica cetate de la Hazarlık era transformată în carieră.²⁷ La Carakioi jud. Constanța Gr. Tocilescu constata, în martie 1899, că importante vestigii arheologice de acolo, ie ite la iveală cu ocazia exploataării unei cariere, erau ascunse de către antreprenori pentru a nu se opri lucrările.²⁸ Sta iunea era cunoscută mai demult, căci la 1 februarie 1893 seful sta iei CFR   ndareii era reclamat că refuza transportul inscrip iilor de la Carakioi cer nd autoriza ia cuvenită. Interven ia lui Gr. Tocilescu a fost atunci promptă suger nd ministerului său să ob in  de la Direc ia Generală a CFR „ca orice transporturi de pietre  i obiecte pentru Muzeul Național să fie primite a se face în contul acestui serviciu, fără a mai fi necesitate de o interven ie specială”.²⁹ Importan a deosebită a monumentelor ca  i situa ia lor precară l-au determinat pe arheolog să extindă aria săpăturilor sale.  n ultimele decenii ale sec. al XIX-lea el conduce  i cercetările de la Axiopolis, cetate ridicată de romani pe malul dobrogean, în dreptul insulei Hinog.

Dar preocupările sale îl poartă nu numai în Dobrogea ci  i în restul   rii. Concludent în acest sens este actul justificator pe exerci iul 1894—1895, privind suma de lei 3000 pe care Tocilescu o  ntrebu n ase „pentru cercetarea  i măsurarea drumurilor  i cet iilor romane din Oltenia, de la Ione tii Govorii R mnicu Vl cii p n  la B i a  n Transilvania, pe malul Oltului, de la Turnu Severin la Craiova, Tg. Jiu, Pasul Vulcan, a cet iilor  i ruinelor antice, din jude ele Mehedin i  i Dolj precum  i a valului numit Brazda lui Novac de la Hinoc (Hinova — n.n.) Turnu Severin p n  la Craiova...”.³⁰ Practic omul de știință a cercetat, într-o singură campanie, aproape toată Oltenia, ajung nd în Transilvania p n  dincolo de mun ii sudici. Va reveni anul următor studiind limesurile romane pentru care primise suma de lei 10 000.³¹ Activitatea sa de salvare a monumentelor i-a asigurat un puternic prestigiu, Tocilescu fiind consultat sau informat de către organe de stat sau persoane particulare asupra diverselor descoperiri de vestigii istorice. Notele informative de acest gen sînt numeroase  i ele provin din toată  ara anun  nd adesea descoperiri deosebite.  n 1892 ing. V. Dobias hot r nicind mo ia satului S boani (jud. Roman) descoperă că „de la izvoarele numite la Berende ti, porne te un apeduct roman subteran... ca la 1 m sub suprafa a p m ntului zidit din lespezi mari de piatră cioplită cu o l time  i o  n l ime care permit unui om a merge plecat în cal, lungime cam de 13 km, merge p n 

²⁶ Idem, f. 10  i v.

²⁷ Idem, 126/1898, f. 96  i v., f. 116.

²⁸ Idem, 305/1899, f. 3—4, 12, 20 ( i desenul pietrei cu motivul ei decorativ  i inscrip ie).

²⁹ Idem, 442/1893, f. 10, 11.

³⁰ Idem, 523/1895, f. 104.

³¹ Idem, f. 258.

în imediata apropiere a orașului Roman³². Ing. serviciului tehnic al jud. Tulcea raporta în 1895 că, cu prilejul amenajării Șoselei Niculițel—Cocoș s-au descoperit, în fața mănăstirii, gurile mai multor vase mari antice, de pământ ars, distribuite pe o suprafață de cca. 100 m.p. fragmente de olane, cărămizi, monede pe care descoperitorul le atribuie lui Antonius Pius.³³

Contactul nemijlocit cu terenul i-a asigurat lui Gr. G. Tocilescu o sursă inepuizabilă de cercetare. În 1900 este publicată la Paris lucrarea „Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie” în care autorul tipărește harta arheologică a țării cunoscută la acea dată. Doi ani mai târziu apare prima parte din culegerea de inscripții, statui și reliefuli intitulată „Monuments épigraphiques et sculpturaux” în care sînt publicate obiecte aflate în colecțiile muzeului, unele strînse mai de mult, altele aduse de Gr. G. Tocilescu. În anii 1905—1906 el trimite la tipar un lot de documente, de mare însemnătate pentru cunoașterea relațiilor între țările române care va rămîne însă neterminată. Aceste documente se vor publica abia în 1931 sub titlul „534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346—1603”. L-a preocupat constant această îmbogățire a patrimoniului. A cumpărat în repetate rînduri mari colecții sau piese dispartate. La 15 aprilie 1898 i se cerea prezența, alături de aceea a lui Teohari Antonescu, pentru a evalua colecția Gr. C. Buțureanu profesor la Liceul național din Iași.³⁴ Un cuvînd greu a avut de spus în timpul tratativelor pentru cumpărarea de către stat a colecției lui D. Pappasoglu. Cu fonduri puse la dispoziție de forurile superioare Gr. G. Tocilescu a cumpărat monumente epigrafice de la Constanța și Mangalia.³⁵ Excursiile sale științifice au fost folosite din plin pentru descoperirea pieselor istorice și achiziționarea lor. În anul financiar 1896/1897 el a beneficiat de 5000 lei cu care a cumpărat vase din lut, obiecte din teracotă, pietre funerare, plumbi, fibule etc.³⁶ Un loc important în atenția sa l-au ocupat și obiectele găsite în Transilvania. La 11 mai 1898 Tocilescu a primit de la prof. I. I. Hențescu o serie de obiecte descoperite din județul Alba Iulia.³⁷

Dînd atenția cuvenită valorificării muzeistice a acestor obiecte el a redactat un scurt catalog al instituției pe care o conducea.

Paralel cu activitatea sa de arheolog și profesor universitar Gr. G. Tocilescu a ocupat și unele funcții de frunte în cadrul Academiei Române al cărui vicepreședinte a fost între 1907—1909. El a înființat și condus „Revista pentru istorie, arheologie și filozofie” apărută între anii 1882—1909, revista „Tinerimea Română” și a făcut parte din comitetul de redacție al Marelui Dicționar Geografic al României. Pe plan politic a fost ales de cîteva ori senator din partea Partidului Conservator.

³² Idem, 194/1892, f. 42.

³³ Idem, 554/1895, f. 94, 95.

³⁴ Idem, 53/1848, f. 143.

³⁵ Idem, 641/1890, f. 25.

³⁶ Idem, 492/1896, f. 2 și v.

³⁷ Idem, 53/1898, f. 151.

Analizându-i exemplara activitate la șapte decenii de la stingere, Gr. G. Tocilescu se profilează ca o ilustră personalitate. Prestigioasa carieră didactică desfășurată la cel mai mare institut de învățămînt universitar românesc a contribuit hotărîtor la afirmarea calităților deosebite ale profesorului Grigore Tocilescu. Deși nu a reușit să-și creeze o școală la înălțimea aceleia a urmașului său, savantul Vasile Pîrvan, Grigore Tocilescu a slujit învățămîntul românesc cu cea mai aleasă dăruire. Legătura nemijlocită cu facultatea, dragostea și respectul față de studenți, calitățile de excelent vorbitor, cultura vastă de care beneficia l-au pus pe Gr. G. Tocilescu în rîndurile marilor ctitori de cultură și învățămînt românesc.